

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 78.071.1(477)(092):780.614.1.082.4
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/90-1-9>

Наталія КОСТЕНКО,
orcid.org/0000-0002-8065-7023
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри народних інструментів України
Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського
(Харків, Україна) kostenkonatalia1@gmail.com

КОНЦЕРТ ДЛЯ ЧОТИРИСТРУННОЇ ДОМРИ З ОРКЕСТРОМ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ БОРИСА АЛЕКСЕЄВА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ОРИГІНАЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ

Дослідження присвячено творчій спадщині та біографії видатного представника харківської школи композиторів-виконавців Бориса Алексеєва (1919–2000), який зробив значний внесок у розвиток оригінального репертуару для народних інструментів. У статті аналізується Концерт для чотириструнної домри з оркестром народних інструментів, який є одним із перших зразків великої форми для цього інструменту, що робить його ключовим для розуміння процесів становлення академічного домрового виконавства в Україні. Зазначається, що цей твір відповідає класичній тричастинній структурі, побудований на принципі змагання соліста з оркестром і вирізняється віртуозністю сольної партії. В основі тематичного матеріалу лежать елементи народного мелосу, зокрема, українська народна пісня «Ой, дівчино, шумить гай» та український танець Козачок. Дослідження підкреслює цінність твору для сучасного виконавства та освіти, оскільки він закладає основи технічних і художніх навичок для молодих домристів. Концерт Б. Алексеєва є не лише одним з перших в історії домрового репертуару, а й актуальним навчальним та концертним матеріалом.

Новизна теми статті зумовлена унікальним матеріалом – одним із перших зразків твору великої форми для чотириструнної домри. У статті вперше проаналізовано Концерт для домри Б. Алексеєва; надано повну біографію композитора, архівні матеріали, фотографії та список творів композитора, що раніше не публікувалися.

Окрім аналізу Концерту, стаття висвітлює інші аспекти творчості Б. Алексеєва: педагогічну діяльність, створення інструктивного та навчального матеріалу для домристів-початківців, а також його внесок у розвиток репертуару для оркестрів народних інструментів. Дослідження також включає спогади учнів та колег, які підтверджують важливість постаті композитора для харківської домрової школи.

Висновки статті підтверджують, що Концерт для чотириструнної домри з оркестром народних інструментів Б. Алексеєва є не лише цінним твором для навчання молодих виконавців, а й одним з основоположних творів, що сприяли становленню чотириструнної домри як сольного академічного інструменту. Стаття є важливим кроком у заповненні прогалін у вітчизняному мистецтвознавстві та популяризації творчості композитора.

***Ключові слова:** домра, домрове виконавство, харківська домрова школа, концерт для чотириструнної домри, композиторська творчість, оригінальний репертуар, творчий спадок.*

Nataliia KOSTENKO,
orcid.org/0000-0002-8065-7023
Candidate of Art History (Ph.D. in Art History),
Associate Professor at the Department of Folk Instruments of Ukraine
Kharkiv I.P. Kotlyarevsky National University of Arts
(Kharkiv, Ukraine) kostenkonatalia1@gmail.com

CONCERT FOR FOUR-STRING DOMRA WITH AN ORCHESTRA OF FOLK INSTRUMENTS BY BORIS ALEKSEEV IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF THE ORIGINAL REPERTOIRE

This study is devoted to the creative legacy and biography of Borys Alekseev (1919–2000), a prominent representative of the Kharkiv school of composer-performers who made a significant contribution to the development of the original repertoire for folk instruments.

The article analyzes his Concerto for Four-String Domra and Folk Instruments Orchestra, which is one of the earliest examples of a large-scale work for this instrument, making it crucial for understanding the processes of establishing academic domra performance in Ukraine. The work is shown to follow the classical three-movement structure, built

on the principle of contestation between the soloist and the orchestra, and distinguished by the virtuosity of the solo part. Thematic material is rooted in elements of folk melos, including the Ukrainian folk song "Oi, divchyno, shumyt hai" (Oh, girl, the grove is rustling) and the Ukrainian dance Kozachok. The research emphasizes the work's value for contemporary performance and music education, as it lays the foundation for the technical and artistic skills of young domra players. Alekseev's Concerto is not only one of the first pieces in the history of the domra repertoire but also highly relevant instructional and concert material.

The novelty of the article stems from its unique source material – one of the earliest examples of a large-scale work for the four-string domra. The study is the first to analyze Alekseev's Domra Concerto; it provides a comprehensive biography of the composer, as well as previously unpublished archival materials, photographs, and a list of his works.

In addition to analyzing the Concerto, the article highlights other facets of Alekseev's career: his pedagogical activity, the creation of instructional and educational material for beginner domra players, and his contribution to the repertoire for folk instrument orchestras. The research also includes reminiscences of students and colleagues, confirming the composer's importance for the Kharkiv domra school.

The conclusions confirm that Alekseev's Concerto for Four-String Domra and Folk Instruments Orchestra is not only a valuable piece for training young performers but also a foundational work that contributed to establishing the four-string domra as a solo academic instrument. The article represents an important step in filling the gaps in domestic musicology and popularizing the composer's work.

Key words: *domra, domra performance, Kharkiv domra school, concerto for four-string domra, compositional work, original repertoire, creative legacy.*

Постановка проблеми. Формування оригінального репертуару для чотириструнної домри є важливим аспектом розвитку українського музичного мистецтва. У цьому контексті творчість композиторів харківської школи відіграє значну роль. При дослідженні українського домрового мистецтва відчутною є історична несправедливість щодо належного висвітлення бібліографічних свідчень та творчої спадщини одного з представників харківської школи – Бориса Алексеєва, зокрема його Концерту для чотириструнної домри). Недостатня дослідженість одного з перших зразків твору великої форми для цього інструменту обмежує розуміння процесів становлення та розвитку оригінального репертуару для чотириструнної домри та його значення для сучасного виконавського мистецтва. виправлення цієї історичної прогалини та визначення авторської концепції Концерту Бориса Алексеєва в контексті домрового виконавства є нагальною проблемою сучасного вітчизняного мистецтвознавства.

Аналіз досліджень. Як свідчить аналіз останніх публікацій, Концерт Бориса Алексеєва для чотириструнної домри з оркестром народних інструментів, створений у 1951 році, залишається малодослідженим. Зокрема, у статті І. Максименко (2008) «Основні тенденції розвитку українського домрового концерту», присвяченій аналізу жанру концерту для чотириструнної домри, не згадується Концерт Б. Алексеєва, ймовірно, через те, що він не був опублікований. У своїй праці А. Стрілець (2022) розкриває роль харківських композиторів у формуванні оригінального репертуару для оркестру народних інструментів у період 1950–1960 років, серед яких згадується твір Б. Алексеєва «Жартівлива», а також наводяться

неповні біографічні дані композитора. У статті К. Сліпченко (2021) «Жанр домрового концерту у доробку українських композиторів» запропонована періодизація та типологія, що висвітлює хронологію більшості концертів українських композиторів, серед яких і Концерт Б. Алексеєва.

У своїй Хрестоматії навчально-концертного репертуару домриста Н. Костенко (2025) надає методико-виконавські рекомендації, а також уперше публікує деякі твори з архіву Б. Алексеєва.

Таким чином, Концерт Бориса Алексеєва для чотириструнної домри з оркестром народних інструментів залишається малодослідженим твором, проте нещодавні публікації, зокрема роботи А. Стрільця та Н. Костенко, починають заповнювати цю прогалину. Ці праці засвідчують зростаючий інтерес до творчості Бориса Алексеєва, яка досі залишалася на периферії музикознавчого дискурсу, що й визначає актуальність теми.

Мета статті – визначити значення Концерту для чотириструнної домри з оркестром Бориса Алексеєва як одного з перших зразків великої форми для цього інструменту в контексті розвитку українського домрового мистецтва, а також дослідити та проаналізувати творчу спадщину та біографію композитора.

Виклад основного матеріалу. Борис Алексеєв (1919–2000) зробив вагомий внесок у розвиток репертуару для народних інструментів. Його творча спадщина охоплює низку творів для оркестру народних інструментів, оригінальні композиції для чотириструнної домри та понад п'ятдесят обробок народних мелодій, адресованих домристам від початкового до високого рівня майстерності.

Народився митець 6 серпня 1919 року у місті Люботин Харківської області у сім'ї робітників

(*фото 1*)¹. Борис Алексеев закінчив музичний технікум (училище) при Харківській консерваторії (1935–1939) по класу домри у В. Комаренка. У 1939 році він вступив до Харківського державного музичного інституту, але завершити навчання йому завадила Друга світова війна. Під час війни Борис Алексеев був музикантом військового оркестру, з яким виступав на фронтах. З 1952 по 1955 роки він працював в оркестрі при Воронежському народному хорі. Також він був членом Спілки композиторів при Воронежській консерваторії.

Згодом Борис Алексеев повернувся до міста Люботин Харківської області. З 1956 року він почав працювати у дитячій музичній школі №7 міста Харкова, де протягом тридцяти років був викладачем по класу домри та балалайки, а також був диригентом оркестрів і керівником ансамблів. У 1957 році в школі було створено оркестр баяністів, керівником якого став Б. Алексеев (*фото 3*). У 1960 році Б. Алексеевим було організовано унісон домристів, який дав багато концертів у школах та на підприємствах району (*фото 4*). З 1972 року Б. Алексеев став керівником оркестру народних інструментів і працював на цій посаді до виходу на пенсію (*фото 5*).

Усе життя Борис Алексеев не переставав грати на домрі. Навіть в останні роки він продовжував грати в аматорському квартеті народних інструментів міста Люботина Харківської області (*фото 6*).

Зі спогадів його сина та випускників відомо, що Борис Трохимович був надзвичайно скромною, навіть мовчазною людиною, дуже приємною в спілкуванні. Останні двадцять років свого життя він захоплювався гомеопатією (лікуванням травами).

Усі грані творчості Бориса Алексеева – композитор, диригент, викладач, виконавець і громадський діяч – є результатом його таланту та

¹ Його батько працював у типографії, а мати була домогосподаркою. У Бориса був старший брат – Євген, який народився у 1910 році.

Дружина Бориса Алексеева – Шишліна Лідія Семенівна (народилася 1 травня 1928 року у Волгоградській області, хуторі Востушенське; померла 1 березня 2010 року в місті Люботин Харківської області). Вона закінчила Харківське музичне училище по класу домри. Після розподілу Лідія Семенівна почала працювати у дитячій музичній школі №7 в Харкові, де згодом і познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком, Борисом Алексеевим.

Борис Трохимович мав двох синів: Олексія (нар. 5 жовтня 1956 року) та Михайла (нар. 15 серпня 1958 року) (*фото 2*). Старший син Олексій закінчив Харківське музичне училище імені Б. Лятошинського (1971–1975) по класу фортепіано у Радченко Ніни Сергіївни.

працелюбності. Борис Алексеев помер 20 лютого 2000 року в місті Люботин Харківської області².

Борис Алексеев був композитором-виконавцем, так само як і представники наступних поколінь митців-домристів, серед яких Б. Міхеєв, В. Івко, Л. Матвійчук, О. Олійник та інші. Саме така взаємодія композиторського задуму та виконавської майстерності є основою для органічного й виразного звучання домри.

Борис Трохимович прагнув розширити репертуар виконавців на народних інструментах, тому робив перекладення та обробки, складав п'єси, етюди та вправи для розвитку техніки. Він також вибудував авторську систему гам для домристів-початківців. Композитор відзначався надзвичайною працездатністю та ретельністю, про що свідчать охайно виконані авторські рукописи. Як згадують його учні, він працював над новими творами протягом усього життя.

Серед *оригінальних творів для домри* є Концерт для чотириструнної домри з оркестром у трьох частинах³ (1951, клавир із партією домри⁴); Сюїта для дуету домр у чотирьох частинах (1982, рукопис); Маленька сюїта для квартету чотириструнних домр у чотирьох частинах (1 ч. Натхнення, 2 ч. Вальс, 3 ч. Смуток, 4 ч. Жарт) присвячено другу та колезі Віктору Івановичу Міхелісу (1983, м. Люботин, рукопис); Гопак (1983); Марш (Гризодуб, Міхеліс, 1978).

Б. Алексеев майстерно створював високохудожні *обробки народних пісень для домри*, які складають більшу частину доробку автора і обов'язково виконуються учнями мистецьких шкіл. Наприклад, серед них є обробки двох українських народних пісень «Ой під вишнею» і «Там, де ятрань круто в'ється», які були видані у 1978 році в фундаментальному виданні для чотириструнної домри «Школи гри на чотириструнній домрі» В. Гризодуба та В. Міхеліса (Гризодуб, Міхеліс, 1978). Велика частина обробок існує у рукописах, найпопулярніші з яких серед виконав-

² Автор статті висловлює щире вдячність Тетяні Прихно та Валентині Максимовій за надані матеріали, що стали основою цього наукового дослідження. Також автор вдячна Олексію Алексееву, сину Бориса Трохимовича, за надані біографічні дані та фотографії з сімейного архіву, а також подружжю музикантів Валерію та Тетяні Городовенко за їхні спогади про друга і вчителя.

³ Рукописи автора зберігаються в архівах кафедри народних інструментів України ХНУМ імені І.П. Котляревського, Т. Прихно і В. Городовенко.

⁴ Партитура Концерту була загублена, тому дослідження проводилось за клавиром.

ців обробки чеської народної пісні «Аннушка» і української народної пісні «Взяв би я бандуру».

Значну частину творчості композитора становлять *твори для оркестру народних інструментів (партитури)* які переважно не були видані й існують лише в рукописах (за винятком «Жартівливої», яку було відновлено А. Стрільцем). Оригінальні твори для оркестру народних інструментів, яскраві за тематикою та майстерно написані, включають: «Жартівлива»; «Летіла зозуля»; «За околицею»; «Український танок»; «Гопак»; «Українське скерцо»; Фантазія на теми українських народних пісень. Борис Алексеєв також звертався до обробок народних пісень і танців, серед яких обробки вірменської народної пісні «Мелодія» (1950–60-ті рр.); українського народного танцю «Козачок»; української народної пісні «Ой під вишнею» (1982) та «Ви музики, хлопці добрі» (1979). Як диригент і керівник дитячого оркестру народних інструментів, Борис Алексеєв створив низку партитур, які донині виконуються дитячими колективами мистецьких закладів України. Серед них – *перекладення для оркестру* творів М. Леонтовича: «Щедрик», «Гра в зайчика», «За городом качки пливуть», «Зашуміла ліщинонька», «Ой з-за гори кам'яної»; «У Харкові дощ іде»; Марш на теми старовинних козацьких пісень.

Композитор створював як художній, так і інструктивний репертуар для домристів-початківців, що донині використовується в навчальній літературі. На основі цих творів формуються репертуарні пріоритети домриста-виконавця, закладаються основи виконавських прийомів гри, використання штрихів і технічних навичок. За спогадами Валерія Городовенка, який навчався разом із випускниками Б. Алексеєва в музичному училищі, його учні відрізнялися «культурою звуку, акуратністю у грі та ґрунтовною базовою домровою школою»⁵

Борис Алексеєв був талановитим викладачем, а створений ним інструктивний матеріал є системним для навчання початківців-домристів. Авторська система гам для домри (1955) побудована на аплікатурному принципі, а до вивчення гам додаються «15 етюдів до вивчення гам» (1950-ті рр.) Творчий доробок Бориса Алексеєва в жанрі етюдів має як технічне, так і художнє значення: це 12 етюдів для домри соло (1950-ті рр.) та 6 етюдів для домри з фортепіано (1950-ті рр.). Прикладом авторських адаптацій для домри є збірка перекладень етюдів Г. Ека (1950-ті рр.).

Борис Алексеєв дбайливо збирав нотний матеріал для домри, систематизуючи його за рівнем складності у великих зошитах⁶. У цих архівах міс-

тилися перекладення творів для домри різних епох і стилів – від бароко та класицизму до оригінальних композицій і обробок народних пісень і танців різних народів, написаних для чотириструнної домри. Серед них – *перекладення для домри* творів з репертуару інших інструментів: Арія Папагено з опери «Чарівна флейта» В. Моцарта, Кара-калпацька сучасна народна пісня в обробці М. Бурханова, Місячний вальс до к/ф «Цирк» І. Дунаєвського, «Мрія» В. Кудрявцевої, «Сільські заліццальники» А. Абрамова, «Осінні квіти» О. Агафонова, «Очікування» і «Місто на зорі» Л. Соліна, українська народна пісня «У сусіда хата біла» в обробці П. Шольца, українська народна пісня «Чом, чом не прийшов» в обробці М. Лисенка. Також у збірках були *перекладення для ансамблю домристів* М. Дремлюги, зокрема вальс «Київські мрії».

Борис Алексеєв був викладачем не лише гри на чотириструнній домрі, а й на балалайці. Тому ним було створено низку *творів для балалайки*, зокрема обробки народних пісень і танців.

Борис Алексеєв залишив свій композиторський та викладацький архів у спадок своїй учениці Тетяні Василівні Прихно, нині викладачці вищої категорії Дитячої музичної школи №7 м. Харкова. Вона дбайливо зберігає цей архів і ділиться педагогічними настановами свого вчителя на методичних семінарах і лекціях. З архіву Т. Прихно відомо про понад двадцять випускників Б. Алексеєва, які стали професійними музикантами. Серед них: Тетяна Городовенко, Маргарита Кучишвілі, Тетяна Прихно та багато інших.

Викладацька традиція Бориса Алексеєва знаходить продовження у творчій та педагогічній діяльності його учнів – нині відомих представників харківської народно-інструментальної школи. Зокрема, випускники його учнів, Т. Городовенко та Т. Прихно, розвивають засади, закладені Б. Алексеєвим, утверджуючи народно-інструментальний професіоналізм як основний напрям своєї мистецької та педагогічної діяльності⁷.

⁷ Учні Т. Городовенко, які закінчили або навчаються у мистецьких закладах освіти: кандидат мистецтвознавства, старша викладачка кафедри народних інструментів України Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського Ольга Юрченко (цимбалістка), директорка Південноміської музичної школи Галина Хмельницька, викладачки ДМШ № 13 ім. М.Т. Коляди м. Харкова Юлія Пігарь (Каганська) і Ганна Олейнікова, Світлана Білоус, Ірина Куратова (домристи), Ірина Брава (балалайка), старший викладач кафедри народних інструментів України Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського, доктор філософії Олександр Литвищенко (баяніст), Олександр Литвиненко (цимбалістка).

⁵ Із особистої бесіди з В. Городовенком.

⁶ Власний архів Б. Алексеєва навчального репертуару домриста для дитячих музичних шкіл.

За словами Валентини Максимової, завідувачки відділу народних інструментів ДМШ № 7 м. Харкова, на якому працював композитор, матеріалів про Бориса Трохимовича зберіглося дуже мало «матеріал збирав він, але про нього ніхто»⁸.

Борис Алексєєв створив Концерт для чотириструнної домри з оркестром народних інструментів у 1951 році в місті Люботин Харківської області. Цей твір став одним із перших зразків великої форми для цього інструменту. Клавир концерту існує лише в авторському рукописі, який композитор присвятив артисту оркестру народних інструментів Харківської державної філармонії Костянтину Крицину. Присвята на титульній сторінці клавиру датована 15 жовтня 1952 року.

Можна стверджувати, що 1951 рік став ключовим у розвитку репертуару для чотириструнної домри як сольного академічного інструменту. В цей рік Борис Алексєєв написав один із найперших концертів для чотириструнної домри з оркестром народних інструментів, а Дмитро Клебанов створив перший концерт для цього ж інструменту, але вже з симфонічним оркестром.

Євген Бортник згадує про яскраве виконання Концерту Бориса Алексєєва у 50-х роках ХХ століття в Києві оркестром народних інструментів при Республіканському радіокомітеті під керівництвом М. Хіврича та домристкою Надією Комаровою. Підтвердженням цього факту постає лист з сімейного архіву, наданий автору статті сином композитора Олексієм Борисовичем Алексєєвим, від агентства України з авторських і суміжних прав від 07.08.2000 р. № 5483, дізнаємось, що Концерт виконувався у Київській філармонії: «До агентства надійшла інформація про виконання таких не зареєстрованих вами творів Концерт для домри з оркестром, місце виконання – Київ, Філармонія. Якщо ці твори належать вам, просимо їх зареєструвати, для цього необхідно заповнити заяву (див.нижче) і, не відокремлюючи її від цього листа (!), повернути до агентства. До заяви необхідно також додати рукопис або друківані примірники творів».

Учні Т. Прихно, які закінчили або навчаються у мистецьких закладах освіти: артистка ансамблю «Три плюс два» Харківської обласної філармонії Світлана Погребняк, кандидатка мистецтвознавства, викладачка ДМШ №7 м. Харкова Олена Лермонтова, Світлана Семенюк, Наталія Снарська, Наталія Бабчук (домристи), Костянтин Роденко, Іван Сухоставець (балалечники), Сергій Калашников, Микита Варакута, Антоніна Лейбіна, Михайло Каніщев (гітаристи) та інші.

⁸ Із особистої бесіди з В. Максимовою.

Розглядаючи композиторську творчість Б. Алексєєва, ми бачимо, що він тяжів до академічного типу музичного мислення. Його музика вирізняється мелодійністю та романтичністю. У Концерті для домри тематичний матеріал близький до народного мелосу: композитор використовує українську народну пісню «Ой, дівчино, шумить гай» у першій частині, а в третій однією з тем є танцювальний козачок.

Б. Алексєєв дотримується академічних принципів побудови циклу, проявляючи це у чіткій структурі розділів, тематичній єдності частин і логічному тональному розвитку. Концерт побудований на принципі змагання соліста з оркестром. Сольна партія вирізняється віртуозними пасажами, подвійними нотами, акордовою фактурою та різноманітними прийомами гри. Характерні для традиції інструментального виконавства риси, виявляються на рівні жанрово-образної системи: танцювальний характер головної теми стилізує народний танець, а побічна тема є цитатою ліричної народної пісні «Ой, дівчино, шумить гай».

Перша частина концерту написана в тональності *a-moll* і є класичним трактуванням сонатного *Allegro*. Драматургія твору побудована на зіставленні двох жанрово-інтонаційних тем: танцювальної (ГП) та пісенної, а саме української народної пісні «Ой, дівчино, шумить гай» (ПП) у тональності *G-dur*. Згодом побічна партія варіюється у фігураціях, де мелодія розкладається на підголоски. Партія фортепіано (оркестру) виконує акомпануючу функцію, але в *tutti* викладена широкою акордовою фактурою.

Початок Каденції першої частини є урочистим. У партії соліста чергуються різноманітні фактурні елементи: арпеджіовані акорди у широкому розташуванні, віртуозні короткі пасажі та пасажі подвійними нотами, а також гра флажолетами. Після каденції повертається тема народної пісні «Ой, дівчино, шумить гай», яка поєднується з віртуозними пасажами сольюючої партії. Протягом п'ятнадцяти тактів звучить соло без супроводу, після чого повертається тема головної партії у виконанні фортепіано. Кода першої частини, написана в *A-dur*, урочисто завершує цю частину віртуозними пасажами соліста та тремоло у партії фортепіано.

Друга частина має назву «Романс». Вона написана в тональності *d-moll*, у розмірі 3/4. Мелодія соліста вирізняється широким диханням, романтичним характером та насичена синкопами і пунктирним ритмом. Партія фортепіано супроводжує соліста фігураціями шістнадцятими, створюючи атмосферу, подібну до ноктюрна. Середня частина

написана в *E-dur*, у розмірі $6/8$, і має легку, світлу баркарольну мелодію. При поверненні основна мелодія звучить на октаву вище. Каденція, що завершує другу частину, містить фрагменти тем із першої частини. Подібно до каденції першої частини, сольна партія є віртуозною, включає акордову фактуру та гру флажолетами. Каденція безпосередньо переходить у третю частину (*attacca*).

Третя частина, «Коло», написана в тональності *a-moll* і є динамічним за змістом фіналом. Жанрова орієнтація на танцювальну сферу зумовлює переважання квадратних структур, метроритмічну чіткість і типові ритмоформули в обох темах фіналу. Основу частини становить активна й напориста токата. Спочатку фортепіано підтримує соліста лише акордами на сильну долю кожного такту, але вже з сімнадцятого такту елементи токатності з'являються і в партії фортепіано.

Середня частина (75 тактів) у *D-dur* є безперервним рухом шістнадцятими в партіях фортепіано та соліста, що нагадує *perpetuum mobile*. Цікавим є звучання партії домри, яке імітує гітарну техніку гри яка має назву «гітарне тремоло».

У 125-му такті відбувається перехід у тональність *d-moll*, і з'являється танцювальний характер у дусі українського козачка. З 137-го такту (*A-dur*) починаються віртуозні танцювальні пасажі, також засновані на ритмах козачка. З 149-го такту повертається токатність (*a-moll*), ніби підкреслюючи невідворотність фіналу. Фінал концерту (*A-dur*) подібний до блискучих фіналів романтичних концертів Б. Годара, Г. Венявського та Ф. Мендельсона, утверджуючи ідеї життєрадісності та перемоги.

Концерт Бориса Алексеєва для чотириструнної домри з оркестром народних інструментів відповідає жанровій моделі класичного інструментального концерту. Це підтверджує тричастинна структура циклу (сонатне алегро – кантілена лірична частина – швидкий фінал), об'єднання частин за принципом «швидко-повільно-швидко», за принципом контрасту, наявність каденції соліста в першій та другій частинах, а також динамізація загальної драматургії циклу завдяки яскравому тональному й темповому розмаїттю другої та третьої частин.

Образно-жанрова характеристика концерту спирається на народну традицію (пісенність й

танцювальність), що визначає особливості розвитку тематизму циклу (варіантність, повторність, підголосковість, гетерофонію) та його діатонічні ладо-тональні риси.

Висновки. Концерт для домри Бориса Алексеєва в ХХІ столітті залишається важливим для навчання молодих виконавців не лише в Харкові, а й по всій Україні. Це зумовлено, по-перше, збереженням класичної моделі концертного жанру, а по-друге, його вдалою адаптацією до жанрово-інтонаційного середовища музикування на народних інструментах.

Жанр концерту став системоутворюючим чинником у народно-інструментальному виконавстві, оскільки в ньому зосереджено принцип змагальності між індивідуальним віртуозним началом (солістом) та колективним способом музикування (оркестром). Умовою академізації чотириструнної домри було не лише створення високохудожнього репертуару, а й утвердження її статусу концертного сольного інструменту з досконалою технікою виконання.

Концерт для домри з оркестром народних інструментів Б. Алексеєва створений у 1951 році став одним з перших концептуальних творів для чотириструнної домри, поставши в один ряд із творами В. Задерацького (1947), Д. Клебанова (1951), К. Домінчена (1956), Л. Шишеніна (1959), І. Ковача (1960) та І. Хуторянського (1969, рукопис; 1974, видання). Цей твір започаткував оригінальний репертуар сучасних домристів. Саме такі твори, як Концерт Бориса Алексеєва, сприяли подальшому розвитку домрового репертуару, який активно поповнювався й іншими великими формами, що є різновидом оркестрової п'єси, такими як концертно, цикли п'єс, а також мініатюри, що однаково відповідають віртуозному стилю оркестрових п'єс.

Попереду ще багато творів для домри, що заслуговують на увагу дослідників, зокрема домристів, виконавців на народних інструментах і диригентів оркестрів народних інструментів. Подальшого наукового дослідження також потребують концептуальні твори Бориса Алексеєва: Сюїта для дуету домр у чотирьох частинах (1982) та Маленька сюїта для квартету чотириструнних домр у чотирьох частинах (1983).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бортник, Є. *Домра в самодіяльному мистецтві радянської України*. Учбово-методичні розробки для студентів заочників відділення народних інструментів інститутів культури. Державний Інститут культури. Харків. 57 с.
2. Гризодуб, В., Міхеліс В. (ред. М. Шелеста). *Школа гри на чотириструнній домрі*. Київ : Музична Україна, 1978. 75 с.
3. Костенко, Н. *Харківська домрова школа в контексті музично-виконавської культури України*. (автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства). Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 2009. 18 с.

4. Костенко, Н. Хрестоматія навчально-концертного репертуару домриста. Вип. 5. Концертні твори Бориса Алексеєва : для чотириструнної домри і ансамблю домристів / уклад. Н.Е. Костенко. – Харків : ХНУМ, 2025. – 57 с. + парт. домри.
5. Курисько, Г. *Диригенти Харківщини*. Альбом-довідник з історії диригентського мистецтва на Харківщині. Харків, 2005. 53 с.
6. Максименко, І. Основні тенденції розвитку українського домрового концерту. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки* / гол. ред. А. В. Чебикін. Київ, 2008. Вип. 1. С. 129–134.
7. Ніколаєвська, Ю. *Homo interpretatus в музичному мистецтві ХХ – початку ХХІ століть* : монографія. Харків : Факт, 2020. 576 с.
8. Рощенко-Аверьянова, О. Кафедра композиції та інструментування крізь призму історії харківської композиторської школи. *Pro Domo Mea: Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І.П. Котляревського*. Харків, 2007. С. 48–170.
9. Сліпченко, К. Жанр домрового концерту у доробку українських композиторів. *Актуальні питання гуманітарних наук*, Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Вип. 44. Том 3. С. 44–51. doi: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-3-7>
10. Стрілець, А. Формування оригінального репертуару для оркестру народних інструментів ХНУМ імені І. П. Котляревського як історична місія харківських композиторів (1950–1960). *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, зб. наук. ст. Вип. 60. Харків. нац. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського; ред.-упоряд. Ю. П. Величко, Л. В. Русакова. Харків: ХНУМ, 2021. С. 216–238.

REFERENCES

1. Bortnyk, Ye. (1974). Domra v samodiialnomu mystetstvi radianskoi Ukrainy [Domra in the Amateur Art of Soviet Ukraine]. In *Uchbovo-metodychni rozrobky dlia studentiv zaichnykiv viddilennia narodnykh instrumentiv instytutiv kultury* [Educational and Methodological Developments for Part-Time Students of the Folk Instruments Department of Cultural Institutes]. State Institute of Culture. Kharkiv. 57 p. [in Ukrainian].
2. Hryzodub, V., Mikhelis, V. (eds. M. Shelesta). Shkola hry na chotrystrynniy domri [School of Four-String Domra Playing]. K.: Muzychna Ukraina, 1978. 75 p. [in Ukrainian].
3. Kostenko, N. (2009). *Kharkivska domrova shkola v konteksti muzychno-vykonavskoi kultury Ukrainy* [Kharkiv Domra School in the Context of Ukrainian Musical and Performing Culture] (extended abstract of candidate's thesis). Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotliarevskiyi, Kharkiv. 18 p. [in Ukrainian].
4. Kostenko, N. E. (Comp.). (2025). *Khrestomatiia navchalno-kontsertnoho repertuaru domrysta. Vyp. 5. Kontsertni tvory Borysa Alekseieva: dlia chotyrystrunnoi domry i ansambliu domrystiv* [Anthology of Educational and Concert Repertoire for Domra Players. Vol. 5. Concert Works by Borys Alekseiev: for Four-String Domra and Domra Ensemble]. Kharkiv: KhNUM. 57 p. + domra part. [in Ukrainian].
5. Kurytsko, H. (2005). *Dyryhenty Kharkivshchyny. Albom-dovidnyk z istorii dyryhentskoho mystetstva na Kharkivshchyni* [Conductors of Kharkiv Region. Album-Guide on the History of Conducting Art in Kharkiv Region]. Kharkiv, 53 p. [in Ukrainian].
6. Maksymenko, I. (2008). Osnovni tendentsii rozvytku ukrainskoho domrovoho kontsertu [Main Trends in the Development of the Ukrainian Domra Concerto]. In A. V. Chebykin (Ed.), *Aktualni problemy mystetskoï praktyky i mystetstvoznavchoï nauky* [Topical Issues of Art Practice and Art History Science] (Vol. 1, pp. 129–134). Kyiv. [in Ukrainian].
7. Nikolaievska, Yu. (2020). *Homo interpretatus v muzychnomu mystetstvi ХХ – pochatku ХХІ stolit: monohrafiia* [Homo interpretatus in the Musical Art of the XX – Early XXI Centuries: Monograph]. Kharkiv: Fakt. 576 p. [in Ukrainian].
8. Roshchenko-Averianova, O. (2007). Kafedra kompozytsii ta instrumentuvannia kriz pryзму istorii kharkivskoi kompozytorskoi shkoly [Department of Composition and Instrumentation through the Prism of the History of the Kharkiv School of Composers]. In *Pro Domo Mea: Narysy. Do 90-richchia z dnia zasnuvannia Kharkivskoho derzhavnoho universytetu mystetstv im. I. P. Kotliarevskoho* [Pro Domo Mea: Essays. To the 90th Anniversary of the Founding of Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotliarevskiyi] Kharkiv. pp. 48–170 [in Ukrainian].
9. Slipchenko, K. (2021). Zhanr domrovoho kontsertu u dorobku ukrainskykh kompozytoriv [The Genre of the Domra Concerto in the Works of Ukrainian Composers]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 44(3), 44–51. Drohobych: Publishing House “Helvetyka”. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-3-7> [in Ukrainian].
10. Strilets, A. (2021). Formuvannia oryhinalnoho repertuaru dlia orkestru narodnykh instrumentiv KhNUM imeni I. P. Kotliarevskoho yak istorychna misiia kharkivskykh kompozytoriv (1950–1960) [Formation of an Original Repertoire for the Folk Instrument Orchestra of KhNUM named after I. P. Kotliarevskiyi as a Historical Mission of Kharkiv Composers (1950–1960)]. In Yu. P. Velychko, L. V. Rusakova (Eds.), *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity* [Problems of Interaction of Art, Pedagogy, and the Theory and Practice of Education] (Vol. 60, pp. 216–238). Kharkiv: KhNUM. [in Ukrainian].

Фото 1
Борис Трохимович Алексєєв (1977)

Фото 2
Шишліна Лідія Семенівна – дружина
Б.Т. Алексєєва з синами. Старший Олексій
і молодший Михайло (1959)

Фото 3
Оркестр баяністів ДМШ № 7 м. Харкова,
керівник – Б.Т. Алексєєв (1957)

Фото 4
Унісон домристів ДМШ № 7 м. Харкова,
керівник – Б.Т. Алексєєв (1960)

Фото 5
Оркестр народних інструментів ДМШ № 7
м. Харкова, керівник – Б.Т. Алексєєв

Фото 6
Аматорський квартет, створений у Люботині.
Зліва направо: Борис Алексєєв (домра),
Олександр Литнев (домра), Валентин Мельник
(балалайка бас), Олександр Ромашка (домра альт)

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.08.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.09.2025
Дата публікації: 23.10.2025